

UTENGE WA TAFSIRI KUTOKA KIINGEREZA KWENDA KISWAHILI KATIKA MABANGO YALIYOPO BARABARA KUU YA MOSHI – ARUSHA

Arnold B. G. Msigwa
Chuo Kikuu cha Kabale-Uganda
agmsigwa@kab.ac.ug

na

Judith Maro
Chuo Kikuu cha Tumaini Makumira-Tanzania
marojudith4242@gmail.com

DOI: <https://dx.doi.org/10.4314/jclft.v4i1.2>

Ikisiri

Katika Barabara Kuu ya Moshi-Arusha, eneo la Usa River, kuna mabango anuwai ambayo yanalenga kutangaza biashara na shughuli zinazofanywa na asasi na watu binafsi. Kutokana na mwingiliano wa watu wanaotumia barabara hii, mabango haya yamelazimika kutumia uwililugha 1, yaani Kiingereza na Kiswahili. Uchunguzi wa awali uliofanywa kwenye mabango mengi yaliyopo katika barabara hiyo umebaini kuwa, mbali na mambo mengine, utenge wa wazi katika tafsiri zilizomo katika mabango hayo. Hicho ndicho kilichotuchochea kufanya utafiti ulioibua makala hii. Jumla ya mabango 30 yalikusanywa kwa njia ya kupiga picha, kisha uchambuzi wa kimaudhui ulifanyika kuhusu mabango hayo. Kwa hiyo, makala hii inabainisha makosa ya tafsiri kutoka Kiingereza kwenda Kiswahili kwenye mabango hayo. Jumla ya mabango 30 yalitumika kama data. Kwa kuongozwa na misingi ya Nadharia ya Usawe wa Kidhima, tulibainisha dosari mbalimbali za tafsiri zilizojidhirisha katika mabango hayo. Makosa yaliyobainishwa ni: makosa ya kisemantiki, makosa ya kimofolojia, makosa ya ki-tafsiri na makosa ya kisintaksia. Makala imehitimishwa kwa kugusia vipengele vinavyoweza kuzingatiwa ili kupunguza dosari hizo.

1.0 Utangulizi

Bango ni ubao, karatasi ngumu, kitambaa, plastiki pana, yenye maandishi, picha au michoro yenye lengo la kutangaza jambo au kitu fulani (BAKITA, 2016).

¹Katika makala hii istilahi hii imetumika kurejelea uwili wa lugha unaojitokeza katika mabango yaliyobainishwa katika sehemu za wazi katika Barabara Kuu ya Moshi-Arusha.

Kulingana na fasili hiyo, tunaweza kusema kuwa bango linahusisha vitambaa, karatasi ngumu kama vile boksi au manila, ubao, na hata plastiki pana zenye maandishi, picha na michoro mbalimbali kwa lengo la kutangaza biashara au kuashiria kwamba kuna huduma fulani inayofanyika mahali hapo. Bango ni aina mojawapo ya matangazo. Matangazo ni neno lolote, herufi, alama, bango, ubao, taarifa lenye lengo la kutangaza, kutoa taarifa, au kutoa maelekezo ya kitu kama vile biashara au ishara. Kwa mantiki hiyo, bango katika lugha ya Kiingereza tunarejelea *placard, poster, hoarding, billboard*, na *signpost*.

Tafsiri zilizoko katika mabango zinalenga kuwasilisha ujumbe kwa namna moja au nyingine katika jamii. Hii inamaanisha kwamba, mabango yenye tafsiri katika barabara na sehemu nyingine za wazi yamewekwa kwa lengo la kufikisha ujumbe katika jamii kwa maana ya kutangaza biashara, au kufahamisha jamii upatikanaji wa huduma fulani mahali hapo au hata kutoa taarifa fulani. Katika jamii tunamoishi tumejumuika watu wa tamaduni mbalimbali, hivyo wapo wale ambao hawana umilisi wa lugha ya Kiswahili na hawana umilisi wa lugha ya Kiingereza. Kwa misingi hiyo, tafsiri zinazofanyika katika mabango zimelenga kutoa ufafanuzi kwa kile kilichoandikwa kulingana na uelewa wa mtu kuhusu lugha. Kwa mujibu wa Malangwa (2008), tafsiri ni zoezi lenye tija katika jamii kutokana na ukweli kwamba linaunganisha watu wa mataifa mbalimbali wanaozungumza lugha tofauti.

Mwansoko na wenzake (2015) wanaeleza kuwa umuhimu mmojawapo wa tafsiri ni kuendeleza maarifa, utamaduni, ujuzi, na elimu kutoka jamii moja kwenda jamii nyingine. Kwa kuwa zoezi la tafsiri ni muhimu katika jamii, tafsiri inatakiwa kufanywa kwa weledi mkubwa ili kupata tafsiri sahihi na inayoeleweka. Mwansoko na wenzake (khj) wanaeleza kuwa tafsiri tenge inaweza kuleta matatizo na hasara kubwa. Hii inamaanisha kwamba jamii inategemea miongozo na mawazo mapya kupitia tafsiri zinazofanyika hususani katika mabango. Endapo tafsiri zinazofanyika katika mabango hazitafanywa kwa weledi, zitasababisha jamii kufikiwa na ujumbe ambao haujakamilika au unaotatanisha hivyo kuweza kutatiza maana iliyokusudiwa.

Katika barabara kuu na barabara za katikati mwa miji mikubwa kama Arusha, mara kwa mara tumekutana na mabango mbalimbali yaliyotumia uwililugha². Hata hivyo, mabango hayo yamebeba ujumbe mbalimbali ambao una athari za namna moja au nyingine katika jamii, ikiwamo kufikisha ujumbe kwa wapita njia. Lengo la mabango kama tulivyodokeza hapo juu ni kutangaza biashara na kuashiria kuwa kuna shughuli fulani inayofanyika mahali hapo. Mabango hayo huwekwa sehemu

² Mackey (1998:55) anafasili dhana hii kuwa ni matumizi ya zamu au kubadilishana kwa lugha mbili au au zaidi. Huu ndiyo mwelekeo ambao makala ulizingatia katika mabango, yaani kubadilishana kwa lugha ya Kiswahili na Kiingereza ili kutangaza biashara.

za wazi, yaani zinazoonekana na kusomeka kwa urahisi na wapita njia. Kulingana na Mwangi (2016), mabango hayo yamewalenga watu wanaojua kusoma na kuandika ili waweze kupata ujumbe uliopo katika mabango hayo.

Pamoja na kuwapo kwa mabango yenye ujumbe sahihi, kuna baadhi ya mabango ambayo yanaonesha kusheheni makosa mbalimbali za tafsiri katika matini lengwa (kuanzia sasa, ML). Hamade (2018) anaeleza kuwa mfasiri anahitaji kuwa na mbinu fulani na uelewa wa ishara zinazotumika katika kutafsiri matangazo. Uelewa wa ishara na mbinu zinazotumika katika matangazo yaliyoko katika mabango humsaidia mfasiri kufasiri ishara zilizotumika ili kuweza kufikisha ujumbe uleule uliobebwa na ishara husika pasipo kupoteza maana. Ikiwa ujumbe au maelezo yaliyoko kwenye mabango hayako sawasawa, ujumbe uliokusudiwa hautawafikia walengwa na pengine ukiwafikia utakuwa haujakamilika jambo ambalo linaweza kutatiza kusudio la kuweka mabango hayo. Aidha, Wanjala (2016) na Mshindo (2010) wanaeleza kuwa ili kufasiri matini zenye dhana za kiutamaduni, mfasiri anayetumia lugha ya Kiingereza na Kiswahili huhitajika kupata visawe vya kiutamaduni vilivyo mwafaka katika lugha anazozifanyia kazi. Hii ni kwa sababu lugha imefumbata utamaduni ndani mwake. Ukosefu wa visawe mwafaka humfanya mfasiri kupata matatizo, ikiwamo kufikisha ujumbe ambao haujakamilika au wenye kutatiza maana.

2.0 Kiunzi cha Nadharia

Nadharia iliyoongoza makala hii ni Nadharia ya Usawe wa Kidhima iliyoasisiwa na Nida (1964) na kuendelezwa na Nida na Taber (1969). Wengine walioendeleza nadharia hii ni pamoja na Newmark (1982) na Koller (1982). Nadharia ya Usawe wa Kidhima inachukulia tafsiri kuwa ni mchakato wa kuwasilisha ML kwa njia ya kutengeneza mnasaba baina yake na matini chanzi (kuanzia sasa MC). Mnasaba huu hupatikana kwa njia ya usawe ambao umekitwa katika sifa majumui za lugha na utamaduni (Ghanooni, 2012). Kwamba, mfasiri akabiliwapo na jukumu la kufanya tafsiri, sharti atafute visawe ambavyo vinaelekea kuwa na athari sawasawa au vinakaribia kama athari alizopata msomaji wa MC.

Nida (1964) anaainisha usawe wa aina mbili ambao mfasiri hana budi kuuzingatia ili aweze kufanya kazi yake barabara -usawe wa kiumbo na usawe badilifu. Usawe wa kiumbo ni ule unaotilia mkazo zaidi suala la umbo la matini na maudhui yabebwayo na umbo hilo kwa maana ya ujumbe katika lugha lengwa (kuanzia sasa LL). Hii inamaanisha kuwa ujumbe na maumbo ya LL vinatakiwa vioane kwa karibu kadiri inavyowezekana na vipashio mbalimbali vya lugha chanzi (kuanzia sasa LC). Usawe badilifu ni aina ya usawe wa ML kwa MC unaobadilika kwa kuzingatia zaidi athari ya kimawasiliano (Nord, 2010). Jambo la kuzingatia hapa ni namna hadhira ya ML anavyotakiwa kupata ujumbe unaoeleweka sawa na hadhira ya MC. Nida (1964) anaeleza kuwa usawe huu umekitwa katika kanuni ya athari

sawa, ambapo, kimsingi, uhusiano baina ya wapokeaji na ujumbe unapaswa kuwa sawa kama ilivyokuwa baina ya wapokeaji na ujumbe asilia. Hii inamaanisha kwamba athari ya kimawasiliano ya ujumbe wa ML kwa hadhira haina budi kuwa ileile kama ilivyokuwa athari ya kimawasiliano ya ujumbe wa ML kwa hadhira chanzi.

Mihimili ya Nadharia ya Usawe wa Kidhima ni: (i) Dhima na athari za matini chanzi ijitokeze katika matini lengwa; (ii) Lugha ya tafsiri iwe nyepesi na ya kawaida ili kueleweka na hadhira; (iii) Uasili wa kazi inayotafsiriwa ni muhimili mwingine wa nadharia hii; na (iv) Uzingatiaji wa muktadha na utamaduni ambamo tafsiri inafanyika, yaani uteuzi wa visawe vinavyotumika katika tafsiri uzingatie muktadha wa kijamii na kiutamaduni wa hadhira. Mhimili namba (iv) ndio uliotumika katika makala hii ili kuweza kubainisha aina za makosa ya tafsiri zilizomo katika mabango. Mhimili umetumika kuona endapo ML imetumia visawe muafaka kulingana na muktadha wa matumizi ya neno hilo ili kuepusha utenge wa ujumbe baina ya MC na ML.

3.0 Methodolojia

Sehemu hii inafafanua sampuli na mbinu za ukusanyaji wa data zilizotumika. Sampuli iliyotumika katika makala hii ni jumla ya mabango thelathini (30) yaliyotafsiriwa kutoka Kiingereza kwenda Kiswahili. Mbinu ya usampulishaji tabakishi ilitumika kupata mabango hayo thelathini. Jumla ya mabango tisini (90) yaliyokuwa na viashiria vya utenge wa tafsiri na yakiwa mahala pa wazi kwa ajili ya kutangaza biashara yalipigwa picha. Kisha watafiti waliyapanga mabango hayo tangu bango la kwanza hadi la mwisho kwa kuzingatia tarehe ya kupigwa. Kisha kuchagua bango moja kila baada ya kuruka mabango matatu na hivyo, kupatikana hayo mabango 30 ambayo yalitumika kama sampuli ya utafiti uliozaa makala hii.

Data za makala hii zilipatikana kwa njia ya upigaji picha. Mabango mbalimbali yaliyoonesha makosa katika tafsiri kutoka lugha ya Kiingereza kwenda Kiswahili yalipigwa picha kwa kutumia kamera ya kidijiti na simu (ambayo ilitumika wakati kamera ilipoleta hitilafu au betri yake kuishiwa chaji). Hivyo, njia hii ya upigaji picha iliweza kutusaidia kubainisha aina za makosa katika tafsiri zilizomo katika mabango.

4.0 Tafsiri Tenge Zilizomo katika Mabango Yaliyopo Barabara Kuu ya Moshi- Arusha

Baada ya kufanya uchambuzi wa kina katika mabango tuliyokusanya kwa kupiga picha, tulibaini kwamba kuna makosa mbalimbali yaliyosababisha utenge wa ujumbe unaofikishwa katika jamii. Makosa hayo tuliyagawa katika makundi manne— makosa ya kisemantiki, makosa ya kimofolojia, makosa ya kisintaksia na makosa ya ki-tafsiri.

4.1 Makosa ya Kisemantiki

Kwa mujibu wa Kemunto na wenzake (2017), makosa ya kisemantiki ni makosa ambayo hujitokeza kutokana na kutojua sheria za lugha au kutambua sheria za lugha inayohusika ambazo si sahihi, ambapo hutatiza kueleweka kwa ujumbe. Kulingana na fasili hiyo, tunaweza kueleza kwamba makosa ya kisemantiki hujitokeza kwa kutofuata kanuni za sarufi ya lugha inayohusika ambapo hukwamisha mawasiliano au kutatiza maana. Utafiti ulibaini makosa mbalimbali ya kisemantiki kama yanavyoonekana katika jedwali lifuatalo:

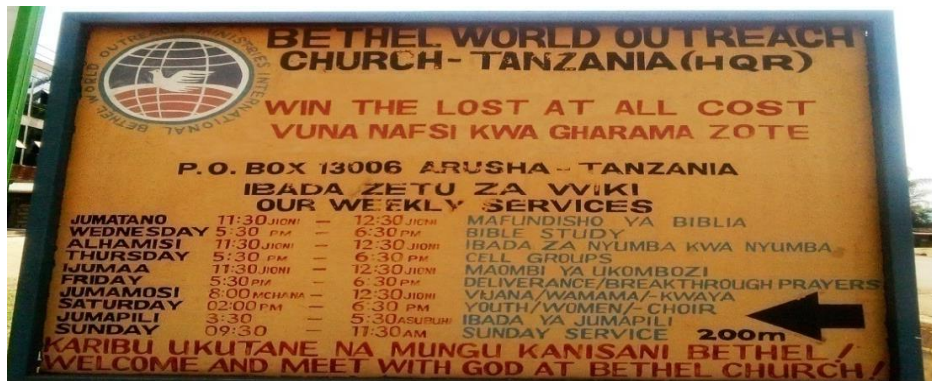
Jedwali Na. 1.1: Makosa ya Kisemantiki

Namba	MC (Kiingereza)	ML (Kiswahili)
01	<i>JBG Chemist</i>	JBG Duka la dawa
02	<i>Pork point</i>	Kitimoto
03	<i>No idle staying</i>	Usikae bila kinywaji
04	<i>Do not block entrance</i>	Usiegsha gari mbele ya lango hili
05	<i>We buy egg</i>	Tunauza mayai bei poa
06	<i>Florist</i>	Duka la maua
07	<i>Sign writers</i>	Mabango na mihuri
08	<i>No parking</i>	Usiegsha gari mbele ya lango hili
09	<i>Don't cross here</i>	Pita mbali
10	<i>Kibuzo sign</i>	Wachoraji
11	<i>Da-hu oficial salon</i>	Tunasuka mitindo yote
12	<i>Rent-Sell house/ car</i>	Nunua-uza nyumba/ magari
13	<i>Tailoring</i>	Tunashona nguo aina zote
14	<i>Don't litter the campus</i>	Weka taka hapa
15	<i>Woning. We are not allow the thief in the marcket, we are beating</i>	Hatari. Malufuku wezi ndani ya soko, faini kipigo
16	<i>Win the lost at all cost</i>	Vuna nafsi kwa gharama zote

Chanzo: Uwandani, 2018

Katika mchakato wa tafsiri, inategemewa kuwa maneno yaliyoko katika MC kutafsiriwa katika ML bila kupoteza maana ya msingi. Pale inapotokea maneno yaliyopo katika lugha moja yametafsiriwa katika lugha nyingine na kupotosha maana, kutumia msamiati usiofaa, kufinywa na hata kupanuliwa kwa maana, ujumbe uliokusudiwa hautawafikia walengwa kama ilivyokusudiwa. Hivyo, husababisha kuwapo kwa utenge wa tafsiri kutoka LC kwenda LL. Jumla ya mabango thelathini (30) yaliyokusanywa mabango kumi na sita (16) yaliweza kuonesha makosa ya kisemantiki kama inavyoonekana katika jedwali la hapo juu.

Data namba 16 inadhihirisha ukiushi wa maana kwa kiwango kikubwa. Bango hili limejikita katika sajili ya dini, hivyo katika tafsiri mfasiri hana budi kufasiri matini kulingana na sajili inayohusika, kinyume na hapo husababisha ukiushi wa maana. Aidha, mhimili wa Nadharia ya Usawe wa Kidhima unamtaka mfasiri kutafuta visawe muafaka ili kuleta athari sawa kati ya matini chanzi na matini lengwa. Data hii inasomeka “*win the lost at all cost*” na tafsiri inayosomeka ni *vuna nafsi kwa gharama zote*. Kwa kuzingatia sajili ya dini na mhimili huu wa nadharia, imependekwa ML isomeke *rejsha/ watafute waliopotea kwa gharama yoyote badala ya vuna nafsi kwa gharama zote*.

Picha Na. 1: Bango lenye makosa ya Kisemantiki

“*Pork Point*” katika mfano wa bango namba 2 imetafsiriwa Kiswahili kama *kitimoto*. Neno la Kiingereza “*pork point*” limeandikwa kwa misingi ya kuwafahamisha wateja kwamba nyama ya nguruwe inapatikana hapo, lakini neno “*point*” halioneshwi kwamba limeandikwa likiwa na maana gani. Hata hivyo, kulingana na aina ya biashara inayofanyika mahali hapo tunaweza kusema kwamba limetumiwa kuonesha mahali ambapo watu wanakutana kwa ajili ya kununua nyama ya nguruwe. Tafsiri yake imeandikwa *kitimoto*. Tafsiri hii imetumia mtindo wa rejesta. Rejesta ni mtindo wa lugha unaotumiwa na kikundi cha watu ambao ni tofauti na lugha ya kawaida. Tafsiri sahihi ya neno *kitimoto* inasema kwamba ni kikao kirefu kinachohusisha mahojiano ya ana kwa ana yanayomhitaji mhojiwa kutoa hoja nzito za kutetea jambo fulani (BAKITA, 2016). Tafsiri hii *kitimoto* inaweza kuleta utata kueleweka kwa wateja hasa wale walioko nje ya eneo husika. Ilipendekezwa bango hilo liandikwe “*pork butcher*” na litafsiriwe *duka la nyama ya nguruwe*. Tungo nyingi zina makosa ya kisemantiki. Bango namba 3 linasomeka “*no idle staying*” na kutafsiriwa kuwa *usikae bila kinywaji* inaonekana kufinywa maana katika LL kwani tafsiri iliyotolewa imegemea katika kinywaji pekee ilhali bango hilo lipo katika hoteli ambapo huduma ya chakula pia inatolewa hapo. Hivyo, kulingana na mhimili wa Nadharia ya Usawe wa Kidhima inayoongoza makala hii ML imependekwa iandikwe *usikae bila kinywaji na chakula*.

Pia, data namba 12 ambayo imendikwa “*Da-hu oficial salón*” imepoteza maana ya msingi. Neno “*oficial*” limetumika kimakosa, kwani neno hili linatumika sehemu ambazo shughuli mbalimbali za kiofisi na ambazo ni rasmi zinafanyika na sio katika muktadha wa urembo. Pamoja na kupotosha maana husika lakini pia tunaona tahajia yake imekosewa kwani limeandikwa “*oficial*” badala ya “*official*” na tafsiri yake imeandikwa *tunasuka mitindo yote*. Tafsiri hiyo iliyotolewa inamaanisha kwamba wanahusika na kusuka tu na sio shughuli zote za urembo wa kina mama. Hivyo, MC inapendekezwa iandikwe “*da-hu professional salón*” na itafsiriwe *wataalamu wa urembo wa akina mama*. Bango lingine linasomeka “*do not block entrance*” katika data namba 04 ilitafsiriwa kuwa *Usiegeshe gari mbele ya lango hili*. Tafsiri hii imeenda kinyume na maana halisi katika LC. Ukiushi huu umesababishwa na matumizi ya maneno tofauti kabisa na neno lililotakiwa kutumiwa wakati wa mchakato wa tafsiri. Tafsiri iliyotolewa *usiegeshe gari mbele ya lango hili* ina maana gari peke yake ndilo linaloweza kuziba geti lakini mtu anaweza kuweka mizigo mingine pia na atakuwa ameziba geti. Tafsiri inayopendekezwa ambayo ilionekana kuwa sahihi zaidi ni *usizibe lango la kuingilia*.

Aidha, data namba 13 inayosomeka “*rent-sell house/ car*” ambayo tafsiri yake inasomeka *nunua- uza nyumba/magari*. Tafsiri iliyotolewa inaonekana kupoteza maana ya msingi ya tungo hiyo. Neno “*rent*” imetafsiriwa kuwa *nunua* ambapo ni kinyume kabisa na maana ya neno “*rent*”. Neno “*rent*” lina maana ya *pangisha*. Ilipendekezwa neno hilo litafsiriwe *pangisha*, hivyo tungo hiyo isomeke *pangisha-uza nyumba/ gari*. Mfano mwingine unaonesha makosa ya kisemantiki ni bango namba 05 inayosema “*we buy egg*” ikatafsiriwa *tunauza mayai bei poa*, tungo hii imepotosha kabisa maana katika tafsiri kwani neno “*buy*” lina maana ya *nunua* katika lugha ya Kiswahili na si kama lilivyotafsiriwa *tunauza*. Hivyo, tunapendekeza tafsiri hii *tunanunua yai*. Pamoja na kupendekeza tafsiri sahihi tungo hiyo katika LC haijajikamilisha ipasavyo kwani huwezi kusema “*we buy egg*” badala yake kifungu hiki kingetakiwa kuwa katika hali ya wingi ili kuleta upatanisho wa kisarufi yaani “*we buy eggs*” ambapo tafsiri yake sahihi ilitakiwa kuwa *tunanunua mayai*.

Katika data namba 06, neno “*florist*” limetumika na kutolewa tafsiri *duka la maua*. Katika tungo hii tafsiri iliyotolewa si sahihi kwa sababu imekosewa maana kwa kutumia msamiati usiofaa. Katika data namba 07 inasomeka “*sign writers*”, na tafsiri iliyotolewa ni *mabango na mihuri*. Tafsiri iliyotolewa inaonesha ukiushi wa maana katika ML. Hata hivyo, kwa kuzingatia tafsiri iliyotolewa katika ML, MC ilipendekezwa iandikwe “*billboards and stamps design*”. Data namba 08 inasomeka “*no parking*” na tafsiri inayosomeka ni *usiegeshe gari mbele ya lango hili*. Katika mfano huu hapo chini tukizingatia sarufi ya LC inaeleza kuwa hairuhusiwi kugesha kitu chochote iwe gari, pikipiki, baiskeli au mkokoteni kwa

maana ya vyombo vya moto au visivyo vya moto. Katika tafsiri iliyotolewa ina maana kwamba *usiegeshe gari mahali hapo lakini unaweza kuegesha mikokoteni au baiskeli*. Kwa mantiki hiyo, maana ya msingi ya tungo hiyo haikuzingatiwa katika tafsiri ya LL kwa sababu tafsiri iliyotolewa imefinywa maana. Halikadhalika, data namba 13 inasomeka “*tailoring*” na kutafsiriwa *tunashona nguo aina zote*. Tafsiri iliyotolewa inaonesha upanuzi wa maana ya neno “*tailoring*” katika MC, imependekezwa ML isomeke *ushonaji* na sio *tunashona nguo aina zote*.

Data namba 14, 15 na 16 zinadhihirisha makosa ya kimaana kwa sababu maneno katika MC na ML yanaonekana kupingana kimaana hivyo, kupotosha ujumbe katika ML. Kwa mfano, namba 14 inasomeka “*don’t litter the campus*” na kutafsiriwa *weka taka hapa*. Tafsiri iliyotolewa inaonekana kuhamisha maana ya msingi ya MC kwa sababu haiendani na ujumbe ulioko katika MC hivyo, kupotosha maana. Tafsiri iliyopendekezwa ni *usichafue mazingira* badala ya *weka taka hapa*. Data namba 15 inasomeka “*Woning. We are not allow the thief in the market, we are beating*” tafsiri iliyotolewa inasomeka *Hatari. malufuku wezi ndani ya soko, faini kipigo*. Data zote katika MC na ML zinaonekana kuwa na maana zisizoeleweka, hivyo ni vigumu kuelewa maana halisi aliyokuwa amekusudia mwandishi wa MC na mfasiri pia. Mbali na ukiushi wa maana ulioonekana, data hiyo pia inaonesha makosa ya kitahajia, mfano katika neno “*woning*” fonimu /r/ imedondoshwa, vilevile neno *malufuku* ambapo imetumika fonimu /l/ badala ya /r/.

Tafsiri tunayoipata katika matokeo haya ni kwamba yapo makosa mbalimbali katika mabango hususani makosa ya kisemantiki. Makosa hayo ya kisemantiki yanajumuisha ukiushi wa maana, uhamishaji wa maana ya msingi, upanuzi wa maana unaotokana na ufafanuzi uliokithiri, pamoja na ufinyu wa maana yanayosababishwa na ama kutokuwa na umilisi katika lugha zote, yaani lugha iliyotumika katika MC na ML au watu wanaoandika mabango hayo na kuyatafsiri hawafuati kanuni za tafsiri. Halikadhalika, tunaweza kusema kuwa kutokuwa makini kwa kile mtu anachoandika inaweza kuwa sababu nyingine inayosababisha makosa ya kisemantiki.

4.2 Makosa ya Kimofolojia

Makosa ya kimofolojia au makosa ya kimaumbo ni yale makosa yanayojitokeza kutokana na kuacha au kuchopeka kiambishi katika neno. Vilevile, makosa haya yanaweza kusababishwa na matumizi mabaya ya njeo, nafsi, pamoja na makosa ya kitahajia³. Kati ya mabango thelathini (30) yaliyokusanywa, mabango kumi (10) yameonesha makosa ya kimofolojia katika tafsiri kutoka Kiingereza kwenda Kiswahili. Makosa ya kimofolojia hutokea kwa kubadili, kudondosha au

³ Tahajia ni mpangilio wa herufi katika kuunda maneno kwenye lugha kwa mujibu wa kanuni na taratibu zilizokubalika katika lugha inayohusika (BAKITA, 2016).

kuchopeka vipashio katika neno. Uchopekaji au udondoshaji wa vipashio hivyo katika neno unaweza kuleta athari katika maana ya matini. Makosa hayo ya kimofolojia yaliyojitokeza katika mabango yameoneshwa katika jedwali namba 1.2.

Jedwali Na 1.2: Makosa ya Kimofolojia

Namba	MC (Kiingereza)	ML (Kiswahili)
01	<i>Chacol 4 cell</i>	Tunauza mkaa
02	<i>Service point</i>	Huduma kwa wateja hapa
03	<i>Stany arts</i>	Uchoraji
04	<i>Caution. All vehicles weighing 3.5 tons and over must be weighed</i>	Tahadhari. Magari yote tani 3.5 na zaidi lazima yapimwe
05	<i>Saje health laboratory services</i>	Maabara ya afya
06	<i>Cosmetis</i>	Vipodozi
07	<i>Amani GF laboratory services</i>	Maabara
08	<i>You are not allowed to attach posters here</i>	Ni marufuku kubandika matangazo hapa
09	<i>Weigh bridge 100m ahead</i>	Mzani mbele
10	<i>Smart/ pendeza barbershop. We shave all new style. Also, we do waves, scrub, blackfacial.</i>	Tunanyoa mitindo yote kwa masaa 14. Karibuni sana.

Chanzo: Uwandani, 2018.

Makosa ya kimofolojia ambayo yamebainishwa katika jedwali la namba 1.2, yameonesha kubadili maneno, kudondosha na hata tahajia zake zimekosewa katika uandishi. Kukiuka tahajia za neno/ maneno kunafanya msomaji wa matini lengwa asipate ujumbe uliokusudiwa. Msomaji anaposoma kazi husika anatarajia kukutana na miundo ya maneno inayoeleweka ambayo itampatia maana halisi ya kazi anayoisoma kinyume na hapo matini hiyo itamtoa katika hali ya kutaka kufahamu zaidi na kupambanua mambo. Data namba 01 katika jedwali namba 1.2 inadhahirisha makosa ya kitahajia. Data hiyo ni “*chacol 4 cell*” ambayo imetafsiriwa *tunauza mkaa*. Mbali na kukosea tafsiri, pia MC kuna makosa ya kitahajia yanayoonekana ambayo yanajidhihirisha katika tungo nzima, ambayo ni “*chacol 4 cell*”. Neno “*cell*” lililotumika halimaanishi *kuuza* bali linamaanisha *betri*. Kwa msingi huo, maana ya msingi ya tungo hiyo imepotoshwa kabisa. Pia, “*4*” imetumika kumaanisha “*for*” ambapo matumizi hayo ya namba katika MC huonesha mitindo mbalimbali ya lugha, aidha mitindo hiyo huharibu lugha husika. Tafsiri iliyotolewa ni *tunauza mkaa* badala ya *tunauza betri*. Kwa mantiki hiyo, utafiti umependekeza MC iandikwe “*charcoal for sell*” na itafsiriwe *mkaa unauzwa*.

Makosa mengine ya kimofolojia yamejitokeza katika data namba 02, katika jedwali namba 1.2 yanaonesha udondoshaji wa maneno. Data hiyo inasomeka “*service point*” na kutolewa tafsiri *huduma kwa wateja hapa*. Kifungu hicho cha maneno katika MC kinaonesha udondoshaji wa neno “*customers*” kutokana na tafsiri iliyotolewa. Vilevile, katika tafsiri imetokea uchopekaji wa maneno kama vile *wateja hapa*. Pia, neno “*point*” limetumika kwa muktadha wa sehemu ambayo watu hukusanyika kupata huduma fulani. Katika tafsiri hiyo, neno *uzito* limedondoshwa. Vilevile, neno *ilani* lilivyotumika hapa halina maana ya “*caution*” bali ni “*notice*”. Hivyo, tafsiri iliyotumika na mfasiri wa bango hilo ina makosa.

Vilevile, data namba 05, 06, 07, 08, 09, na 10 katika jedwali namba 1.2 hapo juu ambazo zimedondolewa kutoka kwenye mabango, zinadhihirisha makosa ya kimofolojia. Vipashio mbalimbali vya kimofolojia ambavyo ndiyo msingi wa ujenzi wa neno na maana yake vimedondoshwa na vingine kuchepekwa mahali pasipotakiwa katika tungo. Data namba 05 ambayo inasomeka “*saje health laboratory services*” imepata tafsiri ambayo ni *maabara ya afya*. Tafsiri iliyotolewa inaonesha makosa kwani kuna vipashio vilivyodondoshwa ambavyo ni *huduma za*. Zaidi ya hayo, data namba 07 inayosomeka “*Amani GF laboratory services*” na tafsiri inayosomeka ni *maabara*. Katika tafsiri iliyotolewa kuna udondoshaji wa vipashio *huduma za*. Hivyo, tafsiri inayopendekezwa ni *Amani GF huduma za maabara*; na mfano namba 08 unaosomeka “*you are not allowed to attach posters here*” na imetafsiriwa kuwa *marufuku kubandika tangazo hapa*. Katika tafsiri hizo zinaonesha udondoshaji wa vipashio katika tungo hizo. Neno “*posters*” liko katika wingi lakini limetafsiriwa katika umoja *tangazo*, hivyo mofu *ma* imedondoshwa. Mbali na udondoshaji uliofanyika pia kuna uchaguzi mbaya wa visawe vya kutumia. Neno *marufuku* katika tafsiri iliyotolewa inatumia lugha ya amri badala yake imependekezwa itumike lugha ya rai ambayo ni *hairuhusiwi*. Hivyo, ML isomeke *hairuhusiwi kubandika matangazo hapa* badala ya *marufuku kubandika tangazo hapa*. Aidha, data namba 09 imeandikwa “*Weigh bridge 100m ahead*” na imetafsiriwa kuwa *mzani mbele*. Katika tafsiri iliyotolewa inaonyesha kudondoshwa kwa neno “*100m*”. Kulinganana mhimili wa Nadharia ya Usawe wa Kidhima mhimili unaoongoza makala hii unasema tafsiri unategemea muktadha kuliko ufanano wa neno kwa neno. Hii ina maana kwamba, kuna namna mbalimbali ambazo mtu anaweza kutafsiri. Hata hivyo, kinachozingatiwa katika nadharia hii ni msomaji wa matini lengwa apate athari sawa na msomaji wa matini chanzi. Hivyo, tafsiri iliyopendekezwa ni *mzani mbele mita 100* na sio *mzani mbele*.

Data namba 10 inayosomeka “*smart/ pendeza barbershop. We shave all new style. Also, we do waves, scrub, black facial*” imetafsiriwa *tunanyoa mitindo yote kwa masaa 14. Karibuni sana*. Katika tafsiri iliyotolewa inaonesha kwamba kuna udondoshaji wa vipashio pamoja na uchopekaji. Tungo nzima imedondoshwa

katika tafsiri. Vilevile, kuna udondoshaji wa alama ya mkato (,) katika maneno *black facial* hali ambayo inaleta utata wa tungo hiyo. Tungo hiyo *black facial* inatakiwa isomeke kama maneno mawili ambayo ni “*black*” na “*facial*”. Halikadhalika, hakuna wingi wa *saa* yaani *masaa*.

Data namba 03 katika jedwali namba 1.2 imeandikwa “*stany arts*” na imetafsiriwa *uchoraji*. Tafsiri iliyotolewa inaonekana kuwa kinyume na maana iliyokusudiwa. Uchunguzi kuhusu maana ya neno *stany* kadri lilivyotumika katika tangazo hili ulibaini kuwa halikutumika kama jina la mtu ila, bali kama jina la huduma inayotolewa hapo. Hivyo, mtafiti aligundua kuwa neno hilo limetumika kimakosa. Kutokana na kazi mbalimbali zilizokuwa zinafanyika sehemu hiyo, bila shaka mhusika alimaanisha “*fine arts*”. Pia, kutokana na neno hilo tafsiri aliyoandika *uchoraji* sio sahihi katika muktadha wa kimatumizi badala yake mtafiti alipendekeza itafsiriwe *sanaa* kwa maana kwamba kazi mbalimbali kama vile *uchoraji*, *uandikaji*, na *uchongaji* zinafanyika hapo. Bango linaloonesha makosa ya kimofolojia ni kama linavyoonekana hapa chini.

Bango na. 3: Bango linaloonesha udondoshaji wa vipashio

Uchanganuzi wa matokeo hayo unaonesha kwamba yapo makosa mbalimbali yanayofanywa na watu wanaoandika mabango pasipo wao kufahamu kwamba walichoandika kina makosa. Asilimia kubwa ya watu wanaoandika mabango hawana uelewa wa kutosha wa lugha na utamaduni wa lugha zote mbili anazozifanyia kazi. Vilevile, kazi hizi zinafanywa na watu ambao wanaelekea hawana weledi wa taaluma ya tafsiri, hivyo huweza kutumia njeo tofauti baina ya MC na ML, pamoja na matumizi ya nafsi na viunganishi pasipo kuzingatia ujumbe unaotolewa. Aidha, udondoshaji, uchopekaji na kubadili vipashio vya lugha umeonekana kufanywa kwa kiasi kikubwa.

4.3 Makosa ya Kisintaksia

Usha na Kader (2016) wanaeleza makosa ya kisintaksia kuwa ni makosa yanayotokana na mpangilio mbaya wa vipashio katika tungo ambapo husababisha tungo husika kutokuwa na upatanisho wa kisarufi wa vipashio vingine katika lugha. Hivyo, makosa ya kisintaksia yanajitokeza pale kunapokuwa na mpangilio wa maneno usioeleweka katika tungo ambapo huweza kusababisha ukiushi wa maana kinyume na inavyotarajiwa. Makosa ya kisintaksia yanajitokeza endapo mpangilio wa vipashio vinavyojenga tungo havifuati sarufi ya lugha husika. Kati ya mabango 30 yaliyokusanywa, bango 01 lilidhihirisha kuwapo kwa makosa ya kisintaksia. Kosa hilo mebainishwa katika jedwali namba 1.3 hapa chini.

Jedwali Na. 1.3: Makosa ya Kisintaksia

Namba	MC (Kiingereza)	ML (Kiswahili)
1	<i>Best food provided</i>	Tunatoa chakula bora

Chanzo: Uwandani, 2018.

Data iliyo katika jedwali namba 1.3 inaonesha kwamba sarufi ya LC haikufuatwa. Kwa kuzingatia sarufi ya LC mpangilio wa vipashio umekiukwa. Pia, kuna uchaguzi mbaya wa visawe vya kutumia kwa mfano “*best*” katika MC kwa sababu neno “*best*” linadhihirisha ulinganisho wa aina fulani.

Bango na. 4: Bango linaloonesha kosa la kisintaksia

Matokeo haya yanaonesha kwamba makosa ya kisintaksia yanapojitokeza, hadhira husika hushindwa kupata maana inayotakiwa kutokana na miundo iliyokengeuka. Aidha, utafiti umebaini kwamba makosa ya kisintaksia katika mabango ni machache yakilinganishwa na makosa mengine yaliyoonekana katika mabango. Hii inasababishwa na watu wanaoandika mabango kutokuwa mahiri wa lugha wanazotumia kuandika mabango hayo.

4.4 Makosa ya Ki-tafsiri

Utafiti ulibani kuwapo kwa tafsiri sisisi katika baadhi ya data zilizokusanywa. Mwansoko na wenzake (2015) wanaeleza kuwa tafsiri sisisi ni aina ya tafsiri ambayo maneno hufasiriwa yakiwa pwekepweke kwa kuzingatia maana zake za msingi katika LC bila kujali sana muktadha. Tafsiri inapofanyika kwa kutumia muundo wa LC kuitazama LL inasababisha utenge. Tunatambua kuwa tafsiri sisisi ni mbinu mojawapo inayotumika katika kazi za tafsiri; hata hivyo, ni muhimu ieleweke kwamba tafsiri sisisi haifai kutumika katika tafsiri inayolenga mawasiliano. Wanjala (2016) anaonesha kuwa mbinu ya tafsiri sisisi aghalabu hutumika katika tafsiri za vichekesho, kwani huibua ukinzani wa ajabu katika tungo. Anabainisha zaidi kwamba tafsiri sisisi aghalabu hutoa tafsiri potofu na kwa hivyo, huwa na uwezekano wa kuleta utata na hasara katika mawasiliano. Mabango hulenga kuwasiliana na watu wanaoipita na kuyasoma mabango hayo. Jedwali namba 1.4 hapa chini linaonesha makosa ya kufanya tafsiri sisisi.

Jedwali 1.4: Makosa ya Ki-tafsiri

Namba	MC (Kiingereza)	ML (Kiswahili)
01	<i>Tree coffee</i>	Miti ya kahawa
02	<i>Garden class</i>	Bustani darasa
03	<i>Registration simcard</i>	Tunasajili laini

Chanzo: Uwandani, 2018

Data zote zilizo katika jedwali hili zina makosa ya kufanya tafsiri sisisi kwa kuhamisha miundo ya MC katika ML, hali inayosababisha hadhira ya ML kutatizwa na tafsiri inayofanyika au kushindwa kuelewa kabisa maana iliyokusudiwa. Data namba 01 inasomeka “*tree coffee*” na tafsiri inayosomeka ni *miti ya kahawa*. Aidha, MC ya data namba 02 inasomeka “*Garden Class*” na kutafsiriwa *bustani darasa*, ambapo neno “*class*” limetafsiriwa kama *darasa*, kwa kuzingatia muundo wa MC. Kwa kuzingatia nadharia ya Usawe wa Kidhima, mhimili ulioongoza makala hii unasema tafsiri inategemea muktadha kuliko ufanano wa neno kwa neno. Hivyo, kwa kuzingatia muktadha wa mawasiliano, bustani inatumika kama sehemu ya kuelekeza/kufundisha watu. Kama anavyosema Wanjala, (2016) tafsiri sisisi huleta upotofu wa maana. Kulingana na muktadha wa matumizi hapo juu, kismwacho kuwa ni darasa, kwa hakika si darasa bali ni sehemu ya kufanyia majaribio.

Katika data namba 03 inayosomeka “*registration simcard*” na kutafsiriwa *tunasajili laini*. Data yenye tafsiri sisisi ni kama inavyoonekana hapa chini.

Bango Na. 5: Bango linaloonesha makosa ya kufanya tafsiri sisisi.

Matokeo haya yanaonesha kuwa makosa ya kufanya tafsiri sisisi hayajajitokeza kwa kiwango kikubwa. Hata hivyo, makosa hayo yanasababishwa na kutofuata kanuni za tafsiri wakati wa kufasiri, na pia kutokujua sarufi ya lugha anazozifanyia kazi, ikiwa na maana LC na LL. Kwa kurejelea Nadharia ya Usawe wa Kidhima iliyoongoza makala hii inasema, tafsiri inategemea muktadha kuliko ufanano wa neno kwa neno. Mhimili huu unamaanisha kwamba mfasiri anapaswa kutambua maana ya maneno na kutafuta kisawe kinachofaa katika LL ili kuibua athari sawa kwa hadhira lengwa. Hii inamaanisha kwamba, jambo muhimu katika tafsiri ni kufanya hadhira ya LL kupata athari sawasawa na hadhira ya LC. Lengo la kuwapo kwa mabango ni kufikisha ujumbe katika jamii pamoja na kutangaza biashara. Hivyo, hadhira ya ML inategemea kupata ujumbe uleule na athari ileile aliyopata hadhira ya MC. Kwa mantiki hiyo, mfasiri anapaswa kutafuta visawe vinavyofaa na kutafsiri kwa kuzingatia muktadha na utamaduni wa matumizi ya lugha ili aweze kuibua athari sawa kati ya hadhira ya MC na hadhira ya ML.

5.0 Hitimisho

Lengo kuu la makala hii lilikuwa kubainisha makosa ya tafsiri katika mabango kutoka Kiingereza kwenda Kiswahili. Mabango kadhaa yaliyowekwa sehemu za wazi yamebainika kuwa na makosa katika tafsiri hali inayosababisha utenge wa tafsiri inayotolewa. Makala hii imebaini kuwapo kwa makosa kama vile makosa ya kimofolojia, kisintaksia, kisémantiki na makosa ya ki-tafsiri. Ni vyema tukahitimisha kwa kusema kwamba tafsiri ni taaluma kama ilivyo taaluma nyingine. Hivyo, katika kufanya tafsiri, hususani katika mabango, hakuna budi kushirikisha wataalamu wa tafsiri ili kuhakiki mabango kabla ya kuwekwa katika sehemu za wazi. Hii itasaidia kupunguza uwezekano wa kuwapo kwa utenge wa tafsiri kwani mfasiri atakuwa na uelewa wa utamaduni wa lugha zote mbili, hivyo itamsaidia kupata visawe mwafaka katika tafsiri.

Aidha, watu wanaofanya tafsiri katika mabango wanatakiwa kuwa mahiri na wajuzi wa lugha zote mbili katika sarufi ya kila lugha. Wanatakiwa kufahamu

vizuri sarufi ya lugha husika. Hii itamsaidia kufanya kazi ya tafsiri kwa kuzingatia muundo wa lugha husika ili kuepusha makosa ya kufanya tafsiri sisisi zinazokwamisha ujumbe kueleweka. Vilevile, uchaguzi wa visawe muafaka katika tafsiri ni jambo la kutilia mkazo ili kuepuka kupoteza maana ya ujumbe uliokusudiwa baina ya MC na ML. Hivyo, mabango yatafsiriwe kwa kuangalia muktadha wa kimatumizi zaidi kuliko kutumia tafsiri sisisi.

Marejeleo

- BAKITA. (2016). *Kamusi Kuu ya Kiswahili*. (Toleo la 2). Dar es Salaam: Longhorn Publishers (T) ltd.
- Ghanooni, A. R. (2012). *A Review of the History of Translation Studies: Theory and Practice in Language Studies*. (Toleo la 2). Ufuni: Academy Publisher.
- Hamade, L. A. (2018). *Strategies and Limitations in Advertising Translation from English into Arabic*. America: American University of Sharjah.
- Kemunto, A. B; Ernest, M. S na Omar, O. J. (2017). “Makosa ya Kisemantiki katika Mawasiliano Andishi ya Kiswahili ya Wanafunzi wa Shule za Upili Nchini Kenya” www.serialpublishers.com imepakuliwa 23/ 15/ 2018.
- Koller, W. (1990). *The Concept of Equivalent and the Object of Translation Studies*. Norway: University of Bergen Publisher.
- Mackey, W. (1998). “The Foundation”. Katika Edward, J. (Mh.).13-35
- Malangwa, P. S. (2008). “Ukiushi katika Kufasiri Matini za Kifasihi: Mifano kutoka Tafsiri ya Julius Kambarage Nyerere: Mapepari wa Venisi”. Katika *Kiswahili*. Dar es Salaam: TUKI. Juz. 71. Uk 24-33.
- Mshindo, H. B. (2010). *Kufasiri na Tafsiri*. Zanzibar: Chuo Kikuu cha Chukwan.
- Mwansoko, H. J. M; Mekacha, R. D. K; Masoko, D. L. W; na Mtesigwa, P. C. K. (2015), *Kitangulizi cha Tafsiri: Nadharia na Mbinu*. Dar es Salaam: TUKI.
- Mwangi, W. D. (2016). “Changamoto na Manufaa ya Kutafsiri Kiswahili katika Muktadha wa Wingilugha”. <http://www.erepository.uonbi.ac.ke> imepakuliwa tarehe 26-3-2018.
- Newmark, P. (1982). *Approaches to Translation*. Oxford na New York: Pergamon Press.
- Neumann, K. J. (2003). “Digital Aerial Cameras”. <https://icaci.org> katika Proceedings ICC 2009 Conference. Imepakuliwa tarehe 15/ 05/ 2018.
- Nida, E. A. (1964). *Towards a Science of Translation*. Leiden: E. J. Brill.
- Nida, E. A. na Taber, C. R. (1969). *The Theory and Practice of Translation*. London: Prentice Hall.

- Nord, C. (2010). "Functionalist Approaches" katika *Gambier, Y na Van Doorslaer, L. Handbook of Translation Studies*. Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. Juz 1. Uk 120-128.
- Usha, P na Kader, A. (2016). "Syntactic and Mophological error Analysis in English language among Secondary School Students of Kerala". Katika *Journal of humanities and Social science (IOSR- JHSS)*. Juz. 21. Uk 99-103.
- Wanjala, S. (2016). *Misingi ya Ukalimani na Tafsiri: Kwa Shule, Vyuho na Ndaki*. Mwanza: Serengeti Bookshop.